

Družtvo,

ktera hode dobre bukve za Slovence izdajata in jih med njimi razširjevata.

Dober in zlahket je sad, ki ga družtva donasajo s tim, da dobre knjige med ljudi razširjajo. Nočemo tukaj imenovati vse tiste družtva, ki so jih naši nemški brati u to namén napravili. Mi le pokažemo totej družtvo sv. Janeza Nepomucenskega na Českem. To družtvo že dolgo lét vsako léto lépo števílo koristnih knjig prav dober kup med Česko ljudstvo razpuše, in tako sveto véro in lépo zadržanje obvarje, potrdje in razprušíra. Mi Slovenci drugim narodom in svojim bratom na Českem ne smémo zadej ostati, posebno kedar gre za sv. véro in lépo zadržanje, kedar gre za pravo, za véno srečo človeštva. Pa vendu nase dolgo ne obdržimo polje je široko — kar se od nas tirja, je menátno in težko: za to je nam tréba več delavcov in sdružencu, da in močí. To je nas gnalo, družtvo osnovati za izdajanje in razširjanje dobrih bukve za Slovence. Postavje tega družtva nu podpisati, imenu in po volji mnogih prijateljev tukaj oznamimo, za to, da vsi, ki se temu družtvu pristopni. Zares! Namira Družtvo ima skerbeti, da se keránski slavyanski narod povsod in že odprke družtvo ima skerbeti, da se ljudem, ki so ci naučili in potem taj rudi bral, dobre dá, jim ne hode tréba po slábi in prenu družtvo ima učenu Slovincem, iderje da svoje književne delu gotova in za lépo spráčaj — družtvo hode po tem vsíh p književnost in svoj jezík olépsamo in o narod na visjo stopnjo prave keránske nádu. Te namira je tako obšeren in lépo

MOHORJEV KOLEDAR 2021

PETER PAVEL GLAVAR, KRANJSKI ČEBELAR

Ob tristoletnici rojstva

Peter Pavel Glavar (1721–1784) je čebelaril v času prve zlate dobe kranjskega čebelarstva: 1750–1820, v Komendi od leta 1744 do leta 1766 in na Lanšprežu po letu 1766 do leta 1784. To je bil čas, ko je kranjsko čebelarstvo stopilo z velikimi koraki v svet in se neizbrisno zapisalo v svetovno čebelarstvo. Ob kranjskih, gorenjskih čebelarjih so bili poleg Petra Pavla Glavarja njeni aktivni ustvarjalci tudi Giovanni Antonio Scopoli, Anton Janša, Matej Furlan, Janez Goličnik, Blaž Kumerdej, Martin Kuralt in Anton Humel. Glavar je svoja osnovna čebelarska znanja pridobil od gorenjskih čebelarjev, veliko pa ga je črpal iz tujih čebelarskih knjig. Sam piše, da jih je prebral veliko, ki pa so se porazgubile po selitvi na Lanšprež. Danes so v Glavarjevi knjižnici ohranjene tri dragocene nemške čebelarske knjige – dve izdani leta 1766 in ena leta 1769.

Poudarimo, da je Glavar ves čas čebelaril na Kranjskem in da je bil od leta 1768, ko je bil izvoljen za člana Kranjske kmetijske družbe, njen najpomembnejši član na področju čebelarstva. Njegova čebelarska pisna zapuščina je ohranjena v Arhivu Glavarjevega beneficija, o katerem podrobno piše njegov urejevalec Baraga (1998), in v Arhivu Republike Slovenije. Ohranjeni rokopisi so bili vsi napisani na Lanšprežu in so v latinskem ali nemškem jeziku, knjiga *Pogovor o čebelnih rojih* pa v bohoričici. Vse to je zdaj, ko je bila izdana knjiga *Čebelarska pisna zapuščina Petra Pavla Glavarja* (2017), javno dostopno. V prispevku bomo kronološko predstavili njegove najpomembnejše doprinose k slovenskemu in svetovnemu čebelarstvu.

PRVI STROKOVNI OPIS SLOVENSKEGA ČEBELARSTVA – GLAVARJEV ODGOVOR (1768)

Dunajska dvorna pisarna je 28. januarja 1768 tudi na Kranjsko poslala *Predlog za izboljšanje čebelarstva v c. kr. dednih deželah*, ki ga je pripravila Spodnje avstrijska gospodarska družba. Kranjska kmetijska družba je zaprosila tudi svojega člana Petra Pavla Glavarja, da ga presodi in o tem napiše mnenje. Tako je še isto leto (7. julija 1768) nastal njegov v nemščini napisan znameniti *Predlog odgovora za izboljšanje čebelarstva v c. kr. dednih deželah*, kratko *Odgovor*, ki je prvi strokovni opis čebelarjenja na Kranjskem. Na zadnji strani rokopisa je zapisana pripomba »poslano 30. julija 1768«, kar omogoča sklepanje, da je kmetijska družba *Odgovor* poslala

na Dunaj. V *Odgovoru*, ki ga je Glavar napisal na osnovi svojih štiriindvajsetletnih praktičnih čebelarskih izkušenj ter prebiranja tujih čebelarskih knjig, je podrobno in strokovno opisano čebelarjenje na Kranjskem. Še posebej so pomembni njegovi izvirni predlogi, kako odpraviti ovire, ki zavirajo razvoj čebelarstva. Pri tem je postavil v ospredje **»izobraževanje čebelarjev, čebelarsko šolo in zakonodajo ter vprašanje slovenske čebelarske literature«**. Nekaj poudarkov iz Glavarjevega *Odgovora*:

- Najvišja oblast naj določi, da v prihodnje ne bo potrdila niti vzela v službo nobenega vrtnarskega učenca, ki se po prestopu izpitu pri Kmetijski družbi ne bo izkazal s potrdilom, da je v čebelarskem znanju zadostno poučen.
- Opisuje gorenjske panje, nakladno čebelarjenje, praho matic s troti v zraku, rojenje čebel (naravni in narejeni roji), da Gorenjci vozijo čebele na pašo ...
- Morjenje čebel naj se popolnoma opusti.
- Tukajšnji kmet pogosto nima pojma o tem, kako je treba s temi živalcami ravnati in jih negovati. Predlaga nagrade za čebelarje z največ roji in za pridelavo največ medu.
- Nevedne kmete je treba poučiti o čebelarjenju.
- Najvišji dvor naj vsakemu siromašnemu kmetu preskrbi vsaj tri panje čebel, in sicer pred ajdovim cvetjem.
- Kmetom bo ob nedeljah in praznikih v prostih urah ustno tolmačil čebelarski nauk in jih podučil o vseh čebelarskih opravilih.

- Če je slavni Kmetijski družbi do tega, se ponuja, da bo vso svojo znanost spravil na papir.

Dunaj je bil z *Odgovorom* podrobno seznanjen z naprednim čebelarjenjem na Kranjskem. Glavarjev *Odgovor* je bil v pomoč Scopoliju pri pisanju *Dissertatio de Apibus (Razprava o čebelah, 1770)*.

ČASTNI ČLAN ČEBELARSKE DRUŽBE V ZGORNJI LUŽICI (1772)

Humel je s svojimi opazovanji (1769) prahe matice pisno seznanil (1771) Kranjsko kmetijsko družbo. Ta je zaprosila za oceno in presojo slovenska čebelarja Mateja Furlana in Petra Pavla Glavarja. Kranjska kmetijska družba je s Humlovim zapisom seznanila čebelarsko družbo v Zgornji Lužici, priložila je pozitivni oceni Glavarja in Furlana ter poudarila, da so te nove ugotovitve o prahi matice vredne pozornosti. Celoten sestavek Humlovega opazovanja prahe matice s troti v zraku v letu 1769 je čebelarska družba v Zgornji Lužici objavila leta 1773 v članku z naslovom *Fizična izkušnja, da trotje resnično oplodijo matico izven panja, od Antona Humla, mestni kirurg v Ljubljani na Kranjskem, ki jo je poslal družbi*. Objava je bila v času, ko se je še ugibalo o načinu oploditve matice, veliko presenečenje za svetovno čebelarsko strokovno javnost. Ni pa bila presenečenje za gorenjske čebelarje, ker so to spoznali že davno pred tem. Praha matice s troti v zraku je izvorno slovensko odkritje, o katerem je še pred Humlom kot prvi na svetu pisal Scopolio (1763) in kar nekaj desetletij je trajalo, da je bilo v svetu tudi priznано.

V arhivu Glavarjevega beneficija, ki je v Glavarjevi knjižnici v Komendi, je v prvem fasciklu pod zaporedno številko 26 shranjena listina o imenovanju Petra Pavla Glavarja za častnega člana čebelarske družbe v Zgornji Lužici, ki je bila izdana in podpisana 5. junija 1772. Imenovanje Petra Pavla Glavarja za častnega člana naravoslovnega razreda čebelarske družbe v Zgornji Lužici je povezano z njegovo strokovno oceno Humlovih opazovanj prahe matice s troti v zraku.

ČEBELARSKI PATENT MARIJE TEREZIJE (1775)

Cesarica Marija Terezija je izdala Čebelarski patent 8. aprila 1775. Dva slovenska čebelarja,

Glavar in Janša, sta neposredno vplivala na njegovo vsebino in izdajo. Poudarjeno je ustanavljanje čebelarskih šol, čebelarstvo je prosto davkov, pri prevozih na pašo se ne plača mitnina, vsakdo lahko čebelari in še druge ugodnosti. O tem je pisal Glavar v *Odgovoru* (1768) in Janša (1773) v načrtu za ustanovitev čebelarske družbe v Avstriji.

PRVA SLOVENSKA ČEBELARSKA KNJIGA: POGOVOR O ČEBELNIH ROJIH (1776)

Peter Pavel Glavar je napisal prvo slovensko čebelarsko knjigo. Že leta 1768 se je ponudil Kranjski kmetijski družbi, da za slovenske čebelarje napiše knjigo s poukom o čebelarstvu v domačem (slovenskem) jeziku. V pismu Kranjski kmetijski družbi 25. novembra 1771 sporoča, da piše učno knjigo z naslovom *O praktičnem splošnem čebelarstvu*. Le malo je verjetno, da bi takrat že imel v rokah prvo nemško pisano Janševo knjigo iz leta 1771. Pozneje jo je preimenoval v *Pogovor o čebelnih rojih*, ki jo je napisal leta 1776. Vendar to ne pomeni, da je to prevod prve Janševe knjige, ampak temeljito in obširno dopolnjena knjiga z Glavarjevimi dolgoletnimi praktičnimi čebelarskimi izkušnjami in znanjem iz tujih čebelarskih knjig. Leta 1779 je rokopis knjige poslal Kranjski kmetijski družbi. Ta je ni natisnila, verjetno zaradi tega, ker je bila napisana v slovenskem jeziku. Leta 1823 je o Glavarjevem pisanju čebelarske knjige poročal Stratil, o njegovem rokopisu pa je obširno poročal Rechfeld leta 1848. Leta 1932 je grofica Hohenwartova prodala Glavarjeve rokopise Narodnemu muzeju. Na rokopis, ki so ga našli v letih 1950/1951 med Glavarjevimi rokopisi po prenosu v tedanji osrednji državni arhiv Slovenije, je opozorila arhivarka dr. Marija Verbič. V reviji *Slovenski čebelar* je rokopis *Pogovor o čebelnih rojih* obširno in temeljito, v treh nadaljevanjih, predstavil Stabej leta 1952. Čebelarska zveza Slovenije je leta 1976 v zborniku *Ob 200-letnici pisane besede v slovenskem čebelarstvu* izdala tudi *Pogovor o čebelnih rojih*. V knjigi *Čebelarska pisna zapuščina Petra Pavla Glavarja* (2017) je v prvem delu *Pogovor o čebelnih rojih* objavljen diplomatični prepis in jezikovna posodobitev *Pogovora o čebelnih rojih* (Atelšek, 2017).

Dodana je študija *Po poti knjige Pogovor o čebelnih rojih, prva slovenska čebelarstva knjiga* (Šalehar, 2017). *Pogovor o čebelnih rojih* spada med prve slovenske strokovne publikacije in v njem je zapisano prvo in obširno slovensko čebelje in čebelarstvo izrazje.

PREDLOG ZA DVIG ČEBELARSTVA NA KRANJSKEM (1781)

Kranjska kmetijska družba je od deželnega glavarstva prejela dvorni dekret z dne 14. aprila 1775 z dodanim *Čebelarškim patentom* in *Navodilom za čebelarske mojstre* ter priložene izvode (6) Janševе druge knjige. Glavarja so prosili za presojo, ali je ta patent primeren tudi za Kranjsko. Veliko ovir (delo, bolezen ...) je bilo, da je Glavar zaključil svoje poročilo, namenjeno kmetijski družbi šele 17. decembra 1781. Poročilo bi lahko poimenovali drugi Glavarjev *Odgovor*. Razdeljeno je v tri razdelke: prvi obravnava primernost dežele za čebelarstvo, drugi prikazuje, koliko lahko omenjeni patent z dne 8. aprila 1775 in predpisani ukrepi z dne 14. aprila istega leta ustrezajo tej deželi, in tretji poroča o ovirah v čebelarstvu in kako jih preprečiti. Povzetek poročila: Prednostna pravica Kranjske do čebelarstva povzema prvi razdelek, kjer so analizirani pogoji za čebelarjenje v posameznih pokrajinah Kranjske. Na splošno je Kranjska zaradi podnebja, bogate in raznovrstne ter izdatne čebelje paše zelo primerna za čebelarstvo. Izvedba ukrepov iz drugega razdelka opisuje mnenja o primernosti *Čebelarskega patenta* in *Navodila za čebelarske mojstre*. Na splošno sta primerna tudi za Kranjsko. Glavar predlaga nekaj dopolnitev. V *Pripombah k navodilom za Moravsko in poučevanje učitelja* govori o možnosti, da bi ljudi poučevala čebelarstvo duhovščina. Potrjeno je dobro poznavanje čebelarstva na Kranjskem in pohvalno je, da je bil naš podeželan (Janša) postavljen za prvega čebelarskega učitelja na Dunaju. Ovire, ki otežujejo čebelarstvo (povzema številne), so škodljive pri čebelarjenju. Med njimi sta poudarjeni morjenje čebel in pomanjkanje koristnega znanja. Obenem s sredstvi, da se temu opomore, opisuje zdravilna sredstva (ukrepe) za učinkovito odpravo ovir.

Pri tem poudarja tudi naklonjenost in pomoč revnim podložnikom.

PRAVILA ZA ČEBELARSTVO VRTNARSKO ŠOLO NA LANŠPREŽU (1781)

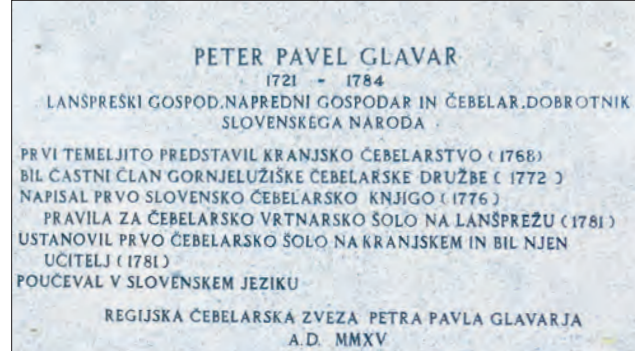
Pravil za čebelarstvo šolo po vsebini in v obliki, kot jih je napisal Glavar, v čebelarški literaturi, domači in tuji, nismo zasledili. Napisal je štiri pravila, ki jih je vsebinsko prilagodil udeležencem šole in tudi gospodarskim razmeram na gospostvu Lanšprež. S poučevanjem čebelarstva je želel svojim podložnikom pomagati iz njihovega slabega gmotnega stanja in razširjati čebelarstvo kot pomembno gospodarsko panogo. Pri tem je poleg tedanjih splošno znanih tehnik čebelarjenja upošteval tudi zakonska določila Marije Terezije in svoje dolgoterne izkušnje ter postopke gojenja čebel. Glavarjeva pravila niso bila uradno potrjena in odobrena, ker je to preprečil dvorni dekret o ukinitvi javnih učiteljev čebelarstva, ki je bil izdan 31. oktobra 1781. Predstavljajo pa unikatni in zelo pomemben dokument iz zgodovine svetovnega in še posebej slovenskega čebelarstva. Nekaj poudarkov iz Glavarjevih pravil za čebelarstvo vrtnarsko šolo pod gospostvom Lanšprež:

- Delo državnega učitelja čebelarstva je bil pripravljen prevzeti Glavar sam, in to brezplačno za dobo šestih let. Pouk bo brezplačen.
- Določilo, da bo pouk v deželnem (slovenskem) jeziku, je treba posebej poudariti in je posebnega pomena. Je izjemno določilo za Kranjsko konec 18. stoletja in velik prispevek k uveljavitvi slovenskega jezika.
- Glavar pritrjuje Mariji Tereziji, ki je v Navodilu za čebelarske mojstre odredila (2. člen), da je osnova za pouk na javnih čebelarskih šolah Janšev čebelarški nauk. Hkrati določa, da naj se dodajo še vse stvari, ki jih Janša ne obravnava.
- Glavar v svojih pravilih dosledno uveljavlja določila čebelarskega patenta iz leta 1775 in še posebej poudarja predpisane ugodnosti za čebelarstvo.
- Zanimiva je tudi ideja skupnih čebelnjakov s po 120 panji, ki bi jih vodili in oskrbovali usposobljeni skrbniki, ki bi se izšolali na čebelarški vrtnarski šoli.

- Za vaje Glavar predpisuje, da so stari od 15 do 20 let, uka željni, pošteni in sposobni fantje. Prednost daje tistim, ki znajo brati in pisati v deželnem jeziku.
- Šolanje se začne na začetku marca in konča konec meseca oktobra. Vajenci, ki bodo usposobljeni, bodo odpuščeni in vsaj najboljši bodo za nagrado dobili en panj.
- V skupno čebelarstvo lahko vstopi pa tudi izstopi vsak lanšpreški podložnik.
- Od čistega letnega dobička se najprej nameni 10 % za napravo in postavitev novih čebelnjakov ter za nakup novih panjev, nato se izplača skrbnikova plača in ostanek nameni članom skupnosti (3/4 podložnikom in 1/4 gospostvu). Glavar meni, da bi imeli pri izplačilu prednost revnejši podložniki.
- Glavar je v pravilniku zasnoval učenje tehnike čebelarjenja: preglede, ocenjevanja, razvrščanja in označevanja panjev, spremljanja pregledov panjev, dogodkov in ukrepanj ter o vsem tem vodenje evidence, zapisnikov. Preglede panjev opravi trikrat na leto – spomladi, ob kresu in na vse svete – in pri tem opravi čiščenje panjev ter oceni moč družine (pet razredov), zalego (pet razredov) ter hudo gnilobo čebelje zalege. Na osnovi teh ocen razvrsti panje v pet razredov in za vsak razred določi postopke potrebnih čebelarških opravil: krmljenje, ponovni pregledi, dodajanje matic, podstavkov in nastavkov in drugo. Nekatera opisana čebelarška opravila so v rabi še danes.
- Ob cvetenju ajde je najpomembnejši čas nabiranja medu in skrbnik pazi, da imajo čebele za delo dovolj prostora z dodajanjem podstavkov in nastavkov.

ČEBELARSKA ŠOLA NA LANŠPREŽU (1781)

O poučevanju čebelarstva na čebelarški šoli na Lanšprežu poroča Glavar v pismu Tomlju 28. novembra 1781, ko piše: »/S/edaj imam vsak večer z njimi pouk, ki ga zvesto poslušajo. Ko sem namreč videl napredek, sem obljubil onim, ki bi se najbolj učili, nove čebele /.../.« Glavar ni dobil uradnega dovoljenja za ustanovitev čebelarške šole. To je bilo pričakovano, ker je bil 31. oktobra 1781 izdan dvorni dekret o ukinitvi javnih učiteljev

Spominska plošča Petru Pavlu Glavarju na pročelju kapele na Lanšprežu; foto: Andrej Šalehar

čebelarstva v vseh dednih deželah. Čebelarška šola na Lanšprežu je bila prva na Kranjskem in pouk je potekal v deželnem (slovenskem) jeziku.

GLAVARJEV PANJ (1781)

Demšar (1967) je predstavil Glavarjevo pismo Tomlju z dne 8. aprila 1781, v katerem Glavar opisuje svoj najnovejši štirinadstropni panj in navodila za čebelarjenje z njim. Tomlju sporoča tudi, da mu pošilja vzorec panja, po katerem naj preuredi vse svoje panje.

SPOMINSKI PLOŠČI V KOMENDI (1972) IN NA LANŠPREŽU (2015)

Slovenski čebelarji so ob 250-letnici rojstva Petra Pavla Glavarja skupaj s prebivalci Komende leta 1972 odkrili spominsko ploščo na beneficijski hiši v Komendi, kjer je zapisano: »/Z/ačetniku slovenskega čebelarstva /.../.«

Na pročelju kapele na Lanšprežu je Regijska čebelarška zveza Petra Pavla Glavarja v letu 2015 odkrila spominsko ploščo, kjer so zapisani Glavarjevi najpomembnejši doprinosi k slovenskem čebelarstvu in na koncu: »/P/oučeval v slovenskem jeziku /.../.«

LITERATURA

- Baraga, France. *Arhiv Glavarjevega beneficija*. Acta ecclesiastica Sloveniae, (1998) 20, 97–194.
- Demšar, Viktorijan. Še o velikem čebelarju 18. stoletja – Petru Pavlu Glavarju. *Slovenski čebelar*, LXIX(1967) 3, 88–92. ([Http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-KGPFBJPA](http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-KGPFBJPA).)
- Glavar, Peter Pavel, Šalehar, Andrej, Baraga, France, Gregori, Janez, Atelšek, Simon, Mihelič, Stane, Toman, Mihael Jožef. *Čebelarška pisna zapuščina Petra Pavla Glavarja*. Brdo pri Lukovici in Novo Mesto: Regijska čebelarška zveza Petra Pavla Glavarja, Čebelarška zveza Slovenije, 2017. ([Http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-PMTK8QLN](http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-PMTK8QLN).)
- Mihelič, Stane. *Anton Janša, slovenski čebelar. Njegovo življenje, delo in doba*. Ljubljana: Čebelarско društvo za Slovenijo, 1934.
- Šalehar, Andrej. *Prva zlata doba kranjskega čebelarstva – 1750–1820: dogodki, knjige, objave, rokopisi in listine*. Ljubljana: samozaložba, 2020. ([Http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-IU45W05A](http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-IU45W05A).)